

BUTLLETÍ del GRUP d'ESTUDIS SITGETANS

Any XVII

Febrer del 1993

N.º 64

Josep Goday i Pere Jou: Tres façanes de Barcelona

DAVID JOU I MIRABENT

En aquest article examinem la contribució escultòrica de Pere Jou a l'ornamentació de les façanes de tres edificis públics de l'arquitecte Josep Goday: la casa de Correus de Barcelona (1924-1927), el Pavelló de la Ciutat de la Fira de Mostres de Barcelona de 1929, i el grup escolar Collasso Gil, de 1932. L'examen dels tres edificis és d'interès no tan sols pel que fa al treball de Pere Jou, sinó també per a l'evolució de l'estil de Josep Goday.

Josep Goday i Casals va néixer a Mataró el 1882 i morí a Barcelona el 1936. Arquitecte des de 1905, tingué un paper destacat en la Barcelona de l'època, de la qual fou arquitecte municipal. El 1916 fou designat arquitecte cap de la Comissió de Cultura de l'Ajuntament, en el si de la qual dugué a terme la tasca de projectar els grups escolars construïts per la Comissió. De 1917 a 1923 construí els Grups escolars Milà i Fontanals (carrer del Carme), Dionís Baixeras, Lluís Vives, Pere Vila (a l'Arc de Triomf), Ramon Llull (carrer Aragó) i Lluïsa Clarà, que definiren l'estil arquitectònic noucentista. Francesc Fontbona ha destacat com a línies bàsiques d'aquell estil un afany de regularitat i d'eficàcia, en oposició a les irregularitats modernistes, i la utilització d'elements decoratius de terra cuita i d'esgrafiats, dissenyats per Francesc Canyelles. Goday col·laborà amb Josep Puig i Cadafalch, de qui fou professor ajudant a la càtedra d'història de l'art als Estudis Universitaris Catalans i amb Antoni de Falguera en la monumental obra *L'arquitectura romànica a Catalunya* (1909-1919).

La Casa de Correus de Barcelona: 1923

El 1917 guanyà, Goday, juntament amb Jaume Torres i Grau, el concurs per a la Casa de Correus de Barcelona, a la plaça d'Antoni López, al final de la Via Laietana, davant de mar. L'obra no es dugué a terme fins el 1923-1927. L'obra es distingeix pel seu caràcter historicista. Col·laboraren en la decoració els pintors Francesc Galí, Josep Obiols, Francesc Labarta i Francesc Canyelles, els més notables muralistes del moment, i, pel que fa a l'escultura, Pere Jou i un altre escultor que en aquest moment desconec.

Pere Jou és encarregat de dur a terme l'escut. Donat l'embalum de la peça, es traslladà a la pròpia obra per a treballar-hi, ja que la peça no cabia en el seu taller. L'escut representa

l'escut espanyol, voltat d'una cadena amb el Toisó d'Or, sostingut per dos lleons i dos àngels, i culminat per quatre àngels i una corona, que fou eliminada durant la República. L'escut, tècnicament meritori, molt sobrecarregat, no transmet, però, cap especial emoció artística. Aquesta obra escultòrica es complementa amb quatre figures femenines de l'altre escultor esmentat, que representen allegories de la Marina, la Geografia, les Comunicacions i l'Agricultura.

Jou —que el 1926 també realitzà l'escut de Correus de Sitges, petit, amb l'escut de la Vila voltat d'un cercle d'orenetes— treballà en un parell d'ocasions més amb l'arquitecte Goday.

El Pavelló de la Ciutat: 1929

El 1929, fou l'any de l'Exposició Internacional de Barcelona, l'ornamentació dels edificis de la qual ocupà durant temps els escultors catalans, tot i que inicialment l'Ajuntament pensà encarregar a escultors estrangers bona part de les escultures decoratives. L'Associació d'Escultors, de la qual Jou formà part, aconseguí que l'Ajuntament es desdigués dels seus propòsits inicials i fes nombrosos encàrrecs als escultors catalans. Goday dissenyà i dirigí el Pavelló de la Ciutat. L'edifici estava destinat a allotjar el Museu d'Història de la Ciutat un cop acabada l'Exposició, i fou inaugurat com a Museu el 14 de juliol de 1931. Actualment, l'edifici, que dona per la seva façana posterior a l'Avinguda de la Tècnica, està destinat a serveis de la policia municipal. L'antiga plaça del davant de l'edifici —plaça dels Bells Oficis i, posteriorment, de Carles Buigas— està avui ocupada per un nou edifici de la Fira de Barcelona.

En l'edifici que comentem, el noucentisme es va despullant, seguint una tendència vers la sobrietat semblant als primers edificis del renaixement florentí. Alguns comentaristes han subratllat una certa inspiració renaixentista italianitzant, que no desdium dels principis clàssicants del noucentisme però que els depura del toc popular anterior. Aquesta tendència ha estat qualificada per Oriol Bohigas com «neobrunelleschisme». Aquest moviment de depuració no és aliè al viatge que féu l'arquitecte abans de 1929 pels països escandinaus, i que influí considerablement en la seva obra.

Col·laboraren en l'ornamentació de la façana els escultors Pere Jou, Frederic Marés i Eusebi

Arnau. El primer contribuï amb un escut sostingut per dos lleons, amb uns medallons amb imatges de sant Sever, sant Oleguer, santa Eulàlia, santa Maria de Cervelló, la Mare de Déu de la Mercè i amb dues caravel·les. Els medallons de sant Oleguer i sant Sever, bisbes de Barcelona, es troben a l'exterior de la *loggia* central de l'edifici, formada per una balconada de tres arcs. Els altres tres medallons, amb les figures femenines de les copatrones de la ciutat, es troben a l'interior de la *loggia*. Frederic Marés esculpí dos genis que, segons La Vanguardia del 14 de juliol de 1931, representen El Seny i La Força, i que segons Carme Granda, representen dos comtes de Barcelona, un amb vestit militar i l'altre amb vestit civil. Probablement els àngels, relleus en bronze, són la contribució d'Eusebi Arnau. Podríem destacar, com a anècdota, la rapidesa amb què es treballà en l'edifici. En una carta del 6 de febrer de 1929, Goday cita Pere Jou «per a treballs d'escultura a fer amb urgència». El 10 de febrer, es discuteix el preu de l'encàrrec i alguns detalls de les mides. Comença una cursa frenètica contra rellotge, que queda testificada en cartes del 26 de febrer, del 5, del 26 i del 31 de març, del 18 i del 26 d'abril. En aquesta darrera data, ja enllestits els lleons i l'escut de l'entrada, per al qual Goday li ha recomanat que vagi a la Biblioteca del Parc per a documentar-se, encara s'ha de començar a esculpir els medallons. Goday fa viatges freqüents a Sitges per fer el seguiment de l'obra.

El Grup Escolar Collasso Gil: 1932

El 1932, trobem la tercera col·laboració de Jou amb Goday, en l'ornamentació del Grup Escolar Collasso Gil. Aquest grup, que rep el nom d'un antic alcalde de Barcelona (1857-1926), es troba situat al costat de l'església de Sant Pau del Camp de Barcelona. L'edifici representa un pas important en l'obra de Goday, que s'arreglera al costat dels corrents moderns de l'escola holandesa en maó vist, i amb sobrietat i despullament racionalistes. Curiosament, es conserven dues cartes de Goday a Jou (del 2 de gener i del 19 d'abril de 1924) en què es parla ja del Collasso Gil, que no s'inaugurà, però, fins al

1932. Fou la interferència de l'Exposició Universal el que provocà aquest retard?

Jou s'encarrega de l'ornamentació escultòrica: uns lleons per als pilars d'entrada, quatre nens per a les columnes del terrat i sis alegories en terracuita, la Marina, la Geografia, l'Agricultura, la Lectura, la Indústria i la Música. Recordem que les tres primeres alegories eren ja presents a la façana de la casa de Correus.

Si en l'obra de Goday aquest treball representa una extrema estilització, també és així en el cas de Jou. En la seva obra, aquestes alegories representen un capítol a part: són altes, esveltes, estilitzades, aèries, per exigència, és clar, de la verticalitat de les fornícules de la façana a les quals s'havien d'adaptar. Quin contrast amb les formes rabassudes usuals de les pedres de Jou! Les terracuites foren dutes a terme pels coneguts ceramistes germans Serra. Una d'elles, malmesa en un bombardeig durant la guerra civil, hagué de ser restaurada el 1940.

En definitiva, és interessant tenir presents aquestes tres façanes barcelonines en l'obra de Pere Jou. Per una banda, marquen una col·laboració assídua amb un dels arquitectes més significatius de l'època. Per altra, subratllen un Pere Jou no limitat a Sitges, sinó present també en edificis remarcables de Barcelona.

BIBLIOGRAFIA

- 1) Francesc Fontbona, Article sobre Josep Goday, Gran Enciclopèdia Catalana, volum 12, segona edició, Barcelona 1987.
- 2) Enric Jardí, *El Noucentisme*, Proa, Barcelona, 1980, p. 89.
- 3) David Jou, *L'escultor Pere Jou*, Grup d'Estudis Sitgetans, Sitges, 1991.
- 4) Carmen Granda, *L'exposició internacional de Barcelona de 1929*, Els llibres de la Frontera, Barcelona, 1988, pp. 122-125.
- 5) Francesc Xavier Puig Rovira, *Els Serra i la ceràmica catalana*. Selecta, Barcelona, 1978.
- 6) Ignasi Solà Morales «Sobre noucentisme i arquitectura. Notes per a una història de l'arquitectura moderna a Catalunya (1909-1917)» a *El Noucentisme*, Biblioteca Milà i Fontanals 7, publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1987.

L'estada d'un ribetà a Mèxic en el segle XVIII

IGNASI M.ª MUNTANER

La carta i el seu text

Entre els papers de la masia de can Baró hi ha una interessant carta d'un ribetà que en el segle XVIII, concretament l'any 1726, era a Mèxic intentant fer fortuna, i que des d'allà va escriure amb nostàlgia a la seva mare. Vegem en primer lloc la carta i després els comentaris que s'hi poden fer.

La carta ocupa un full de paper de 33 x 21'5 cm, que doblegat pel mig dona quatre pàgines de 21'5 x 16'5 cm cada una. El paper està ratat, de manera que li falten els angles superiors drets, i també té una mica malmesa la vora lateral.

El text ocupa la banda dreta de les tres primeres planes, deixant al cantó esquerra de cada una d'elles un marge de 5 cm. De totes maneres, com que al final de la tercera pàgina l'autor no havia acabat el que havia de dir, va ocupar també el marge d'aquesta última en direcció travessera a la que havia seguit fins aleshores, per escriure les últimes línies de comiat. Acabada la carta, va plegar-la, deixant a la banda de fora l'última pàgina en blanc, amb dos doblecs i hi va escriure l'adreça:

Afegits els accents, regularitzades les majúscules i la puntuació i desfets els enllaços quan ha estat possible, o bé separant-los amb un punt volat en cas contrari, el text és el següent:

A mi madre Geroni- / ma Llopis, pagesa, que / lo S[ñor] g[uar]de m[ucho]s anyos. / En ———
/ de Indias / S[ñ]nt Pera de Ribas

- pàg. 1 Madre y S[ñor]a mía: Me [gustaría] / muy mucho que con esta le alle / con perfecta salut, en companyia / del padre, y mi armana Mariánge- / la y de todos aquellos parientes / de mi carinyo. Yo la goso, aun / no muy verdadera, salut, mas / ya la boy cobrando, a Dios gracias, / y fuera de peligro, por lo que / sean servidos mandarme. ——— / Siento mutxo, y e-stado con cuy- / dado, no aver tenido rrespuesta / de tres o quarto [sic] cartas que vos / a-scrito. Que sólo este anyo de 1726, / que vino un marinero de Sitges con la / flota, que dio rresón de todas V[uestras] m[erc]és, / que e-stado con gran cuidado asta / que tuvo [sic] rresón. Y la última carta / que li envié, envia a V[uestra] m[erc]é una ima- / yen muy milagrosa, que fue apere- / sida a unos indios que ay a este / tierra que eran jentiles, /
- pàg. 2 que es la estrella de esta tie- / rra, que se llama nuestra S[ñor]a / de Guadalupe. Y creyo que ni / esa carta última se ha rresibido. / Y asina a yr con cuydado / con l-areu que pueda ser que los / ocultara porque no tuvieran / notisia que yo estoy vivo / por lo que V[uestras] m[erc]é[s] me puedan / dejar justemente. Tantas / veses que e-scrito e-scrito [sic] / por [sic] el padre y el S[ñor] D[octo]r Emanuel / Almirall y su ermano y a hotros / amigos, y de ninguno he tenido / rresposte. Porque siempre los e- n- / viado por el correo y ha persona / segura de Cadis porque los rremittiera / a V[uestra] m[erc]é. Y asina como envían cartas, / que sean en manos seguras. ——— / No digo más a esa dependen- / sia, sino que los atvierto del que pueda pasar. /
- pàg. 3 Lo que tengo que disir [a Vuestra mercé es] / que mi intension, luego que / Dios me aya dado un prensi- / palito para acabar mis dias, me / buelvo a mi patria a veros / con salut i alagria porque [de] / tierra de indios al infierno / no hay mas que un passo. [E] / dinero cuesta mucho de ganar. / Como todo el mundo se rrepr[esenta] / de venir en ella, ay mutxa / jente perdida, mas que en [...]. / Y asina encoméndame a Dios / y a la Virgen del Vinyete, que / me dé salut y vida para poder- / nos ver. No us puedo enviar / ninguna cosa asta hotra hocation. / Procureu estar buena, que yo / de mi parte, como a malo, ya hos / encomando Dios, todos V[uestra] m[erc]és. / No digo, mas por no cansarvos. /
- marge Dios vos g[uar]de la vida m[ucho]s anyos como yo deseo. Mutxos / recados a todos de mi carinyo. México, mayo, als 6 de / 1726
Ijo de V[uestra] m[erc]é quien vos ame
A mi querida madre / y estima de correzón. Bartholomé Llopis

Els Llopis de can Baró de la Cabreta

Com que s'esmenta un altre germà hereu, es tracta òbviament de la carta que un cabaler de Ribes escriu a casa seva, a la seva mare, des de Mèxic. El seu nom és Bartomeu Llopis. La família Llopis va anar a viure al mas de la Cabreta, actualment can Baró, l'any 1510, en què el beneficiari de l'altar de Santa Maria, de l'església de Sant Pere de les Puelles de Barcelona, que en tenia el domini, va establir a Joan Llopis el mas dit de Cabreta. Aquest establiment es va renovar el 1616 a un altre Joan Llopis, pagès del carrer Nou de Sitges. El 1684, un Bartomeu Llopis, «oriünd» de Sitges, va obligar el mas de la Cabreta amb un censal. I en el 1714 hi trobem un Bartomeu Llopis «de manso de Cabreta». Probablement deu ser el pare de l'autor de la nostra carta. Sembla que per aquells anys les coses anaven malament al mas, perquè l'any 1721 aquest Bartomeu Llopis, pagès de Sant Pere de Ribes, es va veure obligat a hipotecar el mas i també el corral dit d'en Gavalda, de Sitges. El 1727 Bartomeu Llopis i Joan Llopis, pare i fill, cosa que vol dir que aquest Joan Llopis devia ser l'hereu a que alludeix el Bartomeu Llopis de la carta, es confessen homes propis i vassalls del bisbe de Barcelona, que en aquell temps era Bernat Ximenes de Cascante. El 1737 és Joan Llopis el que empenyora, una altra vegada, l'heretat del mas de la Cabreta. Això deu voler dir que el pare o havia mort o li havia traspassat l'herència en contraure matrimoni, tal com se solia fer en aquells temps. En el 1741 tenim un altre document en què apareix de nou Joan Llopis, ara junt amb el seu fill Josep Llopis. El 1742, Josep Llopis va fer encant públic, és a dir subhasta, del mas d'en Bosc. Sembla que fou aquest Josep Llopis el primer a rebre el nom de Baró, ja en un apunt del 1751 es llegeix: «Nota de lo que ha entregat lo Baró de la Cabreta al señor Antoni Ferret a compte del señor Josep Ferret», i en el 1768 hi ha el

testament de «Josep Llopis Baró, pagès..., fill legítim i natural de Joan Llopis... i de Theresa Llopis i Montaner, cònjuges difunts». Per aquesta raó, amb el temps el mas deixarà de dir-se de la Cabreta i passaria a ser can Baró, tal com ho diem avui, o com a màxim can Baró de la Cabreta.

Bartomeu Llopis marxa a Amèrica

Però tornem a l'autor de la carta. Som cap a l'any 1720. A can Baró hi ha la família Llopis, formada pel pare, Bartomeu, la mare, Jerònima, i almenys tres fills, Joan, Bartomeu i Mariàngela. L'hereu, en Joan, és el que ha d'heretar la propietat, tal com estableix el dret successori català. En canvi, Bartomeu, el fadrister, només heretarà, en diners, la quarta part del valor de l'herència, a repartir entre ell i la seva germana, i encara després de restar-ne els deutes que hi pugui haver. En aquells anys, el país estava econòmicament molt malament. Tal com diu Pierre Vilar, «la base 1716-1725 comprèn per al País Valencià i el Principat els anys en què encara no s'han esborrat les traces de la guerra de Successió: devastació dels camps, dificultats de la readaptació monetària; és una època de preus anormalment alts» (1). I també: «El 1715, 1717, 1718, 1720, hom parla de pa car i de collites deficients» (2). En resum, que «entre 1714 i 1735 [s'arriba] al punt més baix de l'activitat econòmica regional [durant el segle XVIII]» (3). Aquesta problemàtica econòmica s'accentua en les comarques de la costa, que dedicaven gran part dels conreus a la vinya, que és un cultiu que es refà molt lentament dels anys d'abandó o devastació. I si aquesta era la situació general, ja hem vist que a can Baró la van patir fortament i van haver d'empenyorar el mas. Per tot això, la possibilitat que Bartomeu rebés una quantitat amb la qual pogués viure folgadamment era escassa, i aleshores, va decidir fer el que tants

altres farien més tard, especialment en el transcurs del segle XIX: emprendre el camí de les Índies per veure si aconseguia fer fortuna.

Els catalans a Amèrica

Pot semblar estranya la presència d'un ribetà a Mèxic en el primer terç del segle XVIII perquè generalment existeix l'opinió que els catalans tenien prohibida l'anada a les Índies fins a l'any 1778, en què Carles III va suprimir les restriccions que fins aquell moment existien per al lliure comerç amb terres americanes, però és evident que això no és així. Romà Pinya ha aclarit, de manera plena, que no hi havia, almenys des del 1596, cap impediment legal per al pas de catalans a Amèrica (4). Una altra cosa eren, però, els impediments de fet. El mateix Pinya reconeix que «la resistència del nacionalisme castellà a entendre que a les Índies n'hi podia haver d'altres que representessin el que era espanyol que no fossin castellans, era encara molt gran». I afegeix: «Això fa que la voluntat de preconstituir una política a les Índies d'obertura de l'administració a tots els súbdits castellano-aragonesos, en perjudici dels castellans, es mogui amb dificultats» (5).

De totes maneres, malgrat els impediments pràctics esmentats, comprovem, ja des del segle XVI, de manera més o menys esporàdica però constant, la presència de catalans a Amèrica, sense comptar els que van acompanyar Colom en el seu segon viatge (6). I segons Martínez Shaw, es pot dir que des de finals del segle XVII, i la data de 1696 pot ser la del punt d'inflexió, el comerç marítim català es va inclinar decididament per la ruta americana, deixant cada vegada més la seva tradicional predilecció pel Mediterrani (7). Per tant, es pot concloure que encara que no com a fenomen important, tal com ocorreria posteriorment a partir de l'últim terç del segle XVIII, la presència de catalans a Amèrica, almenys des de principis d'aquest mateix segle, no fou cap fet insòlit ni aïllat.

Bartomeu Llopis s'estableix a Mèxic

Podem imaginar que el nostre Bartomeu Llopis va emprendre la seva anada a Amèrica des de Barcelona i d'allà a Cadis, port pel qual, tal com estava establert, es canalitzava tot el comerç amb Amèrica, i d'allà féu el pas de l'Atlàntic. Arribat al Nou Món, va anar a raure, a l'àrea del Carib, que sembla que era la regió preferida pels catalans que anaven a Amèrica. Almenys, Veneçuela, Colòmbia, les Illes de Barlovento, Cuba, Yucatan i la costa de Mèxic, van ser els llocs més freqüentats pels vaixells catalans en l'últim quart del segle XVIII (8), i res no fa pensar que setanta anys abans la tendència no fos la mateixa. En el cas de Bartomeu Llopis, no sabem si directament o amb passos intermedis, el lloc on s'establí fou la costa mexicana. I dic la costa, perquè la carta fa referència al seu contacte amb un mariner sitgetà, concretament de la flota reial, el qual és lògic que no pogués abandonar-la i viatjar per l'interior del país. Potser es va establir a Campeche o a la regió de Veracruz. Jo crec que és més probable aquesta última, ja que la devoció, a què Bartomeu Llopis fa referència, a la Mare de Déu de Guadalupe es més pròpia de les terres mexicanes que no de les yucateques.

Problemes de diners i de salut

Per a ell, com per a tants altres, el contacte amb la realitat mexicana fou dura. En aquells temps el virrei era Juan de Acuña i Bejarano, sens dubte el millor virrei que va tenir Mèxic durant tot el període colonial, el qual, entre altres coses, va contribuir a millorar l'urbanisme de Veracruz, però això eren fets de política general que ben poca repercussió tenien en cada cas particular, cada un d'ells diferent i amb els seus propis problemes. No sembla que Bartomeu Llopis s'introduís, com farien anys després els sitgetans que emigraven a Cuba, a la casa de cap conegut, ja que en la carta no parla de cap amo seu que la seva mare pogués conèixer. Per tant, degué haver de lluitar sol, i encara que el fet de ser blanc i peninsular li conferia entre els indis un cert estatus social elevat, això no vol dir que li facilités el poder-se guanyar la vida sense entrebancs. Se'n lamenta clarament a la carta quan diu que aquí «[el] dinero cuesta mutxo de ganar». Per altra banda l'ambient social del país li resultava profundament desagradable, molt diferent del que havia deixat a Catalunya, i no s'està de dir-ho de manera crua i contundent: «De tierra de indios al infierno no ay mas que un passo». I pel que es veu, no es tractava únicament dels indis, perquè «como todo el mundo se rrepr[esenta] de venir en ella [a la terra americana], ay mutxa jente perdida, mas que en [...]».

Un altre problema que el pertorbava era la salut. Si tal com sembla, vivia a la costa, el clima tropical hi és xafogós i afavoreix les malalties i infeccions, contràriament al clima temperat i força més sa de la meseta central mexicana. Bartomeu diu que ja està bo, però que acaba de passar una malaltia i que encara no està refet del tot: «Yo la goso, [si bé] aun no muy verdadera, salud, mas ya la boy cobrando, a Dios gracias, y [estic] fuera de peligro, por lo que sean servidos mandarme».

La manca de notícies

Però sobretot, el que més traspua la carta és el sofriment moral. La manca de notícies de Ribes engendra fantasmes que el persegueixen: «Siento mutxo, y e-stado con cuydado, [per] no aver tenido rrespuesta de tres o quarto [sic] cartas que vos a-scrito». I hi insisteix: «Tantas veses que e-scrito e-scrito [sic] por [sic] el padre y el S[eño]r D[octo]r Emanuel Almirall y su hermano y a hotros amigos, y de ninguno he tenido rrespuesta». Per tant, esmenta com a mínim mitja dotzena de destinataris de les seves cartes sense que mai no se li hagi contestat. Un d'ells és el «senyor doctor» Manuel Almirall. Es tracta se'ns dubte del propietari del Carç, la casa veïna de can Baró, tal com es pot veure per la confessió de vassallatge feta el 1727 per Bartomeu i Joan Llopis al bisbe de Barcelona, que ja he esmentat abans. En ella, quan s'enumeren les afrontacions del mas de la Cabreta, es diu que limità a ponent «ab honors de Jaume Matas, mariner, y part ab la montaña de Cabreta, part ab honor de del dr. Emanuel Almirall dels Cars y part ab la riera del Penedès». Aquest «doctor Emanuel Almirall dels Cars», era un dels destinataris de les cartes que no van tenir resposta. Bartomeu Llopis es malfia, sobretot, perquè sempre s'ha preocupat d'enviar les cartes per conducte segur: «Porque siempre los e-nviado por el correo y ha persona segura de Cadis porque los rremittiera a V[uestra] m[er]cé».

Tan estrany li sembla no haver rebut cap res-

posta, que fins i tot creu en conspiracions del seu germà: «Y asina a yr con cuydado con l-areu [és a dir, l'hereu, el seu germà Joan] que pueda ser que los ocultara porque no tuvieran noticia que yo estoy vivo y por lo que V[uestras] m[erc]é[s] me puedan dejar justamente». I acaba: «No digo más a esa dependensia [en relació a això], sino que los atvierto del que pueda pasar».

Segons ell, les úniques notícies que ha rebut de casa les havia tingut feia uns mesos per un mariner de Sitges enrolat en la flota del rei: «Que sólo este anyo de 1726, que vino un marinero de Sitges con la flota, que dio rresón de todas V[uestras] m[erc]é[s]». Sembla que, almenys en el segle XVIII, no era rara la presència de mariners sitgetans a la flota reial. Tal com fa notar David Jou, el fet d'enrolar-se els proporcionava «alguns avantatges, com era l'exclusiva de poder-se dedicar a qualsevol de les activitats relacionades amb el mar, la navegació i la pesca, l'exempció de les llesves de l'exèrcit, de l'allotjament dels soldats i d'altres càrregues per l'estil» (9). Això féu que força sitgetans entressin a formar part de la marina reial. El mateix David Jou esmenta el nom de 33 naturals de Sitges que l'any 1744 van participar a la batalla de Toló (10). I el 1794, durant la guerra Gran, l'ajuntament de Sitges es planyia de tenir 250 homes a l'armada reial, i que 40 pilots sitgetans que tornaven d'Amèrica havien estat retinguts a Cadis per al servei del rei (11). Per tant, aquest «marinero de Sitges» devia ser un de tants que navegava a la flota del rei, esperant acabar el seu període de servei per a poder gaudir dels privilegis que la seva condició d'ex-mariner de l'armada li conferiria. Sorpren una mica que un mariner que devia ser a l'armada des de mesos, sinó anys, pogués donar notícies de com estaven a can Baró. Clar que en aquell temps, tant Sitges com Ribes eren pobles petits i tothom es coneixia, però si no es tractava d'un parent proper, i Bartomeu Llopis no ho diu, poca cosa més li podria dir, sinó que els seus pares i germans eren vius.

Un dels consols de Bartomeu Llopis són les seves devocions. Junt amb una carta anterior, havia enviat a la seva mare una imatge de la Mare de Déu de Guadalupe: «Y la última carta que li envié, envia a V[uestra] m[erc]é una imayen muy milagrosa, que fue aperesida a unos indios que ay a este tierra que eran gentiles, que es la estrella de esta tierra, que se llama nuestra S[eñ]ora de Guadalupe». Com tampoc no s'oblida de la Mare de Déu del Vinyet: «Y asina encoméndame a Dios y a la Virgen del Vinyete, que me dé salut y vida para podernos ver».

El desig de tornar

Malgrat tots els problemes que l'angoixen, Bartomeu no perd aquella esperança que menà tants catalans a les Índies: «Lo que tengo que desir [a Vuestra mercé es] que mi intension, luego que Dios me aya dado un prensipalito para cabar mis dias, me buelvo a mi patria a veros

con salut i alegría». Aquest «principalito» és un «capitalet» que produeixi rèdits: el capital és el «principal» en oposició als rèdits que són els «secundaris». Era el somni de tots els «americanos», que alguns van aconseguir veure realitzat però que molts altres no.

En el cas de Bartomeu Llopis no sabem què va passar. La carta és l'única notícia que, per ara, tenim d'ell. Per la seva condició de fadrí-tern desapareix de la documentació de can Baró, que es concentra en la línia successòria representada per l'hereu. No saben si va morir a Amèrica o va tornar a Catalunya. I si va tornar, no sabem si va venir amb la bossa raonablement plena o com un de tants fracassats, que van haver-se d'escarrassar aquí a guanyar el que no havia pogut guanyar a l'altra banda de l'Atlàntic. Actualment, quan parlem tant de les relacions entre Catalunya i Amèrica en ocasió de commemorar-se el cinquè centenari del descobriment, aquesta carta i la persona del ribetà Bartomeu Llopis poden servir-nos d'il·lustració de la personalitat de tants penedencs i catalans que, amb major o menor fortuna, van anar al Nou Món a cercar el que la pobresa del país els impedia tenir.

La llengua

Per acabar voldria fer unes breus, brevíssimes, anotacions lingüístiques. La carta, escrita en castellà, amb una lletra força bona, demostra que el coneixement que Bartomeu Llopis tenia d'aquesta llengua no era gaire bo. Per altra banda, els rastres de la seva llengua materna catalana s'hi noten amb facilitat. En algun cas es tracta de formes ortogràfiques: mutxo, anyo, companyia, carinyo. En altre de l'ús de pronoms no castellans: li, vos, us. O articles, als per «a los», del per «de lo». O paraules plenament catalanes: l-[h]areu, Cadis, estima pagesa, S[a]nt Pera de Ribas. Fins i tot disfressades: cobrando (cobrant) per recuperant, encomando per encomano. Finalment hi apareix un curiós castellanism: que s'ha conservat entre nosaltres fins a avui: recados a todos per records a tots.

(1) Pierre Vilar: *Catalunya dins l'Espanya moderna* (4 vols.), Barcelona (Ed. 62) 1986 (3.ª ed.), vol. III, pàg. 382.

(2) Ibid. pàg. 443.

(3) O. c., vol. IV, pàg. 435.

(4) Romà Pinya i Homs: *La debatuda exclusió catalano-aragonesa de la conquesta d'Amèrica*, Barcelona (Generalitat) 1992, pàg. 123.

(5) Tots dos textos són a l'o. c. pàg. 124.

(6) Vegi's Carlos Martínez Shaw: *El comerç català, del Mediterrani a l'Atlàntic*, pàg. 28 ss., dintre del llibre col·lectiu *El comerç entre Catalunya i Amèrica. Segles XVIII i XIX*, Barcelona (L'Avenç) 1936. També Miquel Coll i Alentorn: *Catalunya i Amèrica*, pàg. 25 ss. a la nadala *Catalans a Amèrica*, Barcelona (Fund. Jaume I) 1986.

(7) O. c. pàg. 32.

(8) Vegi's Joan Domènech i Moner: *Alumnes catalans a l'escola de nàutica d'Arenys de Mar (segle XVIII)*, pàg. 265 s. a *XXIX Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos*, vol. II, Sitges (Grup d'Estudis Sitgetans) 1988.

(9) David Jou i Andreu: *Mariners sitgetans al combat naval en el segle XVIII*, al *Butlletí del Grup d'Estudis Sitgetans*, n.º 22 (III. 1982), pàg. 5.

(10) Ibid.

(11) Ignasi M.ª Muntaner: *Sitges i els conflictes catalans dels segles XVII i XVIII*, Sitges (Grup d'Estudis Sitgetans) 1978, pàg. 81.

Les cases dels «americanos» a Sitges

(Acabament)

DAVID JOU I MIRABENT

ALTRES VESTIGIS QUE RESTEN DELS PROTAGONISTES D'AQUESTA MOSTRA

Intentar la realització d'un inventari exhaustiu dels vestigis que queden de l'obra dels «americanos» no és el nostre propòsit, però sí que creiem oportú completar aquest resum recordant que durant el període que s'ha tractat d'estudiar, 1852-1931, era molt freqüent aquí, a Sitges, que a l'hora d'emprendre una obra de certa consideració es comptés sempre amb l'aportació econòmica dels sitgetans d'Amèrica. La Punta, el monument del dr. Robert, l'ampliació de l'església, la guerra amb els carlins, etc., etc., foren accions que es van emprendre pensant amb la possible, segura, col·laboració pecuniària d'aquells veïns que vivien i treballaven a l'altre costat de l'Atlàntic.

Com a exemple d'aquestes actuacions es pot destacar l'ocasió en què el rellotge de la Torre de les Hores es trobava totalment inservible, l'espadaña que sostenia les seves campanes amenaçava ruïna i l'ajuntament no tenia diners. El consistori, com a solució, el dia 8 d'abril de 1861 va prendre el següent acord, que, en part, reproduïm a continuació: «*Persuadido el municipio de que nuestros compatriotas residentes en Santiago de Cuba, no se retraerán en contribuir con sus recursos...*» Segurs que s'havia resolt el problema de la financiació, l'acord adoptat, continua decidint que: «*se eligiese a dos sujetos, amantes de su patria, residentes en Ultramar a fin de que abriesen una suscripción...*». La tercera part consistia a nomenar els que serien els dos «sujetos», i acaba dient: «*Reconociendo las apreciables circunstancias que adornan a D. Manuel Jacas y Forment residente en Cuba y a D. Francisco Juliá y Palmeta, en Puerto Rico, fueron elegidos por unanimidad y se acordó pasar la oportuna comunicación...*». Dos anys més tard, el 1863, el nou rellotge públic quedava instal·lat en l'actual emplaçament, la torre de l'església parroquial, tal com el veiem encara avui.

Entre altres mostres de liberalitat i esplendidesa d'alguns «americanos» es pot destacar la cessió desinteressada d'una bona part del terreny on es va construir l'avinguda Sofia, per part de Bernardo Fernández. L'ajuntament, en consideració d'això, va acordar denominar-la amb el nom de Sofia Miret, la seva esposa. Bonaventura Blay, que va regalar les reixes de la porta principal de la Casa de la Vila, i Artur Misas Rosés que, en el seu moment, va sufragar l'estucat de la façana, etc.

L'art funerari també fou present en els projectes i aspiracions dels nostres «americanos», com ho demostra la considerable profusió de panteons erigits en el mariner cementiri sitgetà. Els germans Robert Aldrofeu, Carreres Robert, Vidal Dimas, Vidal i Quadras i altres, que havien dedicat una bona part de la seva vida a les terres d'Ultramar, volgueren disposar d'aquests monuments en el cementiri del poble que els havia vist néixer. La premsa local s'havia fet ressò, oportunament, de les millores del cementiri municipal i de l'edificació d'alguns dels en-

terraments esmentats, i a través d'aquests papers sabem també que cap a la segona dècada d'aquest segle, quan era freqüent l'arribada d'excursionistes per a visitar «el Cau Ferrat» i el Sitges d'aquell temps, el que avui en diríem itinerari turístic, passava també per una visita al cementiri.

D'aquests mausoleus, tan sols tres s'han inclòs en aquesta relació o mostra per raons de la seva cronologia, del seu mèrit artístic i per la característica d'oferir, gravada, la firma dels seus autors. Per ordre cronològic, doncs, figura en primer lloc el de Manuel Vidal i Quadras, construït l'any 1856 per Alejandro Mariotti amb marbre de Carrara. En segon lloc el d'Antoni Serra Ferret, l'any 1901 per Josep Reynés, l'autor dels monuments del Greco i del dr. Robert, i finalment el de Jaume Brassó Maynés, l'any 1923, amb una escultura de Pere Jou.

També pot dir-se aquí que, a l'hora d'encarregar la construcció d'un panteó, els «americanos» actuaren de manera ben diversa. Manuel Vidal i Quadras, extraordinàriament previsor i meticulós, va preocupar-se personalment de tots els detalls de la construcció, i en el seu testament deixà ben ordenat i descrit, no solament on estaven enterrats cada un dels familiars que l'havien precedit, sinó també on calia enterrar cada un dels seus descendents. Així mateix, deixava especificat quines serien les obligacions dels hereus de les seves finques en relació amb el manteniment i conservació del monumental panteó.

Ben diferent fou, en canvi, el cas de Jaume Brassó, el panteó del qual fou construït alguns anys després de la seva mort per iniciativa i com a homenatge que li retien els seus familiars.

En el capítol anecdòtic, voldríem afegir, per acabar, que inicialment l'esmentat panteó de Manuel Vidal i Quadras mostrava, en tres de les façanes de la capella, uns relleus en marbre representant escenes d'uns moments determinats de la seva vida. Poc després de la guerra civil (1936-39) un dels últims hereus de la casa encarregà diversos treballs de conservació del panteó, i entre ells va tenir la poc afortunada idea de fer desaparèixer els relleus. Com a conseqüència, amb el pas del temps varen aparèixer diverses especulacions sobre el vertader motiu d'aquesta desaparició, entre les quals, la que tenia més audiència apuntava cap a unes suposades activitats dels germans Vidal i Quadras relacionades amb la «trata» de negres. En aquest punt, creiem oportú constatar, que si bé en aquest moment no disposem de documentació que autoritzi afirmar o negar aquesta activitat, diguem-ne «comercial», dels Vidal i Quadras, sí que hem pogut comprovar la documentació relativa al monument —gràcies a l'amabilitat de la senyora Isabel Coll, professora d'Història de l'Art— en la qual existeix un escrit de la pròpia mà de Manuel Vidal i Quadras dirigit al projectista del mausoleu, Joan Soler Codina, que li demana que deixi un espai en les façanes laterals per tal de representar-hi les escenes següents: la sortida de Sitges dels germans Vidal i Quadras, l'arribada a Maracaibo dels dos ger-

mans, on són rebuts pel seu pare, el mariner Josep Vidal, i la tornada a Sitges dels germans Manuel i Aleix Vidal i Quadras, on són rebuts pels seus pares. Així doncs, cap d'aquestes escenes estaven relacionades amb fets que justifiquin dites especulacions.

Amb aquesta puntualització, podem donar per acabat el nostre repàs sobre el llegat arquitectònic dels «americanos», el qual, no hi ha dubte, que contribuï a l'elaboració de la personalitat i de l'encant de la vila de Sitges, en el seu temps, i que avui, sortosament, encara es conserva.

Nota bibliogràfica: En relació amb aquest treball, vegi's els següents Butlletins del GES: N.º 12, Jacint Picas i Cardó, «Verídica epopeia de la família Catasús i en "Pau dels Burros"» (març 1979). N.º 47 i 48, D. Jou, «La relació sitgetana amb Amèrica» (febrer i maig del 1989). N.º 49 i 53, Isabel Coll, «Els panteons dels germans Vidal i Quadras» (agost 1989 i agost 1990).

Els mitjans de comunicació a Sitges (1)*

NEUS GIRONÈS I BIARNÉS
MIREIA ROSSELL I PASCUAL

CONSIDERACIONS PREVIES

Iniciarem aquest treball fent esment d'un conjunt d'escrits que, tot i no correspondre a cap mitjà de comunicació foren els primers en la seva especialitat.

El primer imprès sobre Sitges fou *Iuris responsum pro Pia Elemosina insignique Capitulo Ecclesiae Barcinonensis contra procuratorem fiscalem patrimonialem et Syndicum oppidi de Sitges. Super praetensa reductione iurisdictionis dicti oppidi ad coronam Regiam.* (Barcinone, Laurentis Deu, 1618.)

El primer llibre imprès d'una Confraria fou *Institutio Confratriare Purissimae Sanguinis Domini nostri Jesu-Christi.* (s. XVII, 1662.)

El primer reglament fou *Ordinaciones de la Hermandad baxo la advocacion de San Telmo de la Villa de Sitges del Corregimiento de Villafraña del Panadés y Obispado de Barcelona, formadas por los administradores de dicha Hermandad. Las ordinaciones han merecido la Real AproBacion, en consecuencia de la suplica hecha al Real Supremo Consejo de Castilla por los administradores actuales del año 1774 que lo son los patronos de bastimiento Luis Mestres entre otros.* (Barcelona, Imp. de Carlos Gibert y Tutó 1774.)

El primer llibre imprès a Sitges fou *Carta del señor Maestro Cosme cirujano de Bolina, pueblo de montaña, al doctor Don Josep Soler, ex-cirujano, etc., sobre su papel titulado Respuesta en contextacion al Oficio, etc., etc.* (Sitges, Francisco Vilalta, 1813.)

El primer llibre d'autor (conegut) sitgetà fou *Fèlix Clarà i Carbonell: El cólera en Sitges. Año 1854. Ramito de memoria a la Virgen venerada en Sitges en su imagen del Viñet. Por un hijo de la misma.* (Barcelona, Imp. de los Herederos de la V. Pla, 1855.)

El reglament de la primera entitat recreativa fou *Reglamento de la Sociedad titulada Casino Suburensense, establecida en Sitges.* (Villanueva, Imprenta y librería de Leandro Creus, 1862.)

La primera obra de teatre fou *Francesc de Sales Vidal: La Malvasia de Sitges.* (Barcelona, 1866.)

La primera publicació cultural fou *Certamen científich-Literari de Sitges. Any I.* (Barcelona, Imp. La Renaixensa, 1886.)

El primer reglament municipal fou *Reglamento para la organización, régimen y administra-*

ción del Cuerpo de Bomberos en la Villa de Sitges. (Barcelona, Imp. de F. Sánchez, 1887.)

El primer recull de poemes sobre Sitges fou *P. Adrià i Font: Recorts i pensaments. Colecció de poesies dedicades a la Bella Subur.* (Barcelona, Imprenta Xuclà, 1889.)

El primer llibre d'història local fou *Joan Llopis i Bofill: Ensayo històric sobre la Vila de Sitges.* (Barcelona, Imp. «La Hormiga de Oro», 1891.)

La primera publicació d'un sindicat fou *Reglamento de la Asociación de los Agricultores de la Villa de Sitges.* (Barcelona, Est. Tup. Fidel Giró, 1893.)

La primera publicació d'un partit polític fou *Estatuto del Círculo Socialista del Partido Obrero de Sitges.* (Barcelona, Imp. La Asociación, 1902.)

La primera publicació d'urbanisme fou *Francesc Armengol: Avant-projecte de ciutat-jardí en la Vila de Sitges.* (Barcelona, Tip. L'Avenç. Masó, Casas i Cia., 1918.)

El primer llibre de teoria de l'art fou *Joaquim Torres Garcia: L'art en relació amb l'home etern i l'home que passa.* (Sitges, Edició dels Amics sitgetans [Imp. El Eco de Sitges], 1919.)

La primera guia de museu fou *Miquel Utrillo: Museu del «Cau Ferrat», Fundació Rusiñol. Guia sumària.* (Barcelona, Germans Seix i Barral, 1933.)

Pel que fa a les impremtes i impressors que hi ha hagut a Sitges, una cronologia podria ser la següent:

Francesc Vilalta 1813.

Josep A. Milà 1887.

Ramon Raldua 1887.

Josep Soler i Cartró, Josep Soler i Tasis i Josep M. Soler i Soler: El Eco de Sitges 1888...

Jacint Santacana 1906.

Joan Puig i Mestre: La Puntual, La Moderna, Impremta Puig 1921-1969.

Alberto López: Gràfiques Puig 1969...

Jordi Serra 1981...

PUBLICACIONS PERIÓDIQUES DE SITGES

La Revista Suburensense era un diari setmanal d'interessos locals i de les Antilles. Es va publicar per primera vegada el 4 de febrer de l'any 1877. Era escrita en castellà i constava de vuit pàgines, a dues columnes, amb un format de 302 per 210 mm. La impressió i l'administra-

*Aquest treball va guanyar el premi Carbonell i Gener per a estudiants de BUP i COU de l'any 1991.

4 rals el mes, però fora de Sitges el seu preu de 16 rals el trimestre. A Ultramar era de 5 pesos d'or a l'any.

Fou el primer periòdic sitgetà, dirigit per Rafel Costa i Molet. A més de la «Crònica Local», donava notícies de l'estranger, observacions meteorològiques, crítica teatral, etc. Era un periòdic de valor literari escàs, però era molt interessant des del punt de vista històric i local.

El Eco de Sitges era un diari setmanal «defensor dels interessos morals i materials de la vila», que es va començar a publicar l'1 de març de l'any 1886. Fins al número 9 va ésser una revista quinquenal, però a partir d'aquesta data va passar a ser setmanal.

La seva redacció i administració va variar moltes vegades. Fins a la revista núm. 63 al carrer Sant Pau, 6, del núm. 64 al 105, c. de les Parellades, 8, del núm. 106 al 262, c. Sant Pau, 6, del 263 al 328, c. Sant Bartomeu, 8, del 329 al 623, c. Sant Pere, 11, del 624 al 917, c. Sant Pau, 12, del 918 al 1.734, c. Sant Bartomeu 2, del 1.735 al 2.224, c. Major, 21, del núm. 2.225 fins avui, c. Bonaire, 6.

Amb un format de: fins el núm. 97, 385 x 275 mm., fins el 193, 410 x 290 mm., fins el 3.948, 418 x 290 mm., fins el 3.970, 430 x 290 mm., del 3.971 fins avui, 392 x 267 mm.

El preu inicial d'un número era de 4 cuartos (a Sitges costava 3 pts. un any, a l'exterior el preu es multiplicava). Actualment val 110 pts.

La Voz de Sitges era un periòdic polític d'avisos i notícies. Es va començar a publicar a l'1 de gener de l'any 1894. Era un periòdic ció era a la Impremta de Josep A. Milà, a Vilanova i la Geltrú. El seu preu a Sitges era de

setmanari, i fou fundat pel Josep Díaz i Blanch i dirigit per Pere Termes i Pasqual. Era políticament republicà, addicte a Pi Margall, que després es decantà cap al regionalisme. La seva cultura era modernista.

Els principals col·laboradors foren el seu fundador Josep Díaz, Pere Termes, Josep Planes, Ignasi Bo i un tal «Doctor Papanatas». Molt freqüentment hi escrivia Santiago Rusinyol. S'hi publicaven poemes de Verdaguer, escrits de Miquel Utrillo, etc.

La redacció i administració fou diversa: del núm. 1 al 92 c. Sant Gaudenci, 10, del 93 al 96 c. Sant Francesc, del 97 al 153 Cap de la Vila, del 154 al 243 c. Progrés.

La impressió també varià de domicili diverses vegades: fins el núm. 9 c. Progrés, 19, del núm. 10 al 93 c. Mercè, 5, del 94 al 205 Cap de la Vila, Sitges, del 206 al 243 Impremta Ramon Sopena, Vilanova.

També va haver variacions en l'estructura del periòdic: del núm. 1 fins al 93 tenia 3 columnes (tret del núm. 27 que en tenia 4), del 94 al 184 2 columnes, del 185 al 243 3 columnes. La Voz de Sitges constava de quatre pàgines, però molts números en tenien sis o vuit, amb un format variable: del núm. 1 al 93 420 x 302 mm (excepte el núm. 27 que tenia 480 x 345 mm.), del 94 al 243 352 x 250 mm.

El seu preu per trimestre a Sitges era de 1'50 ptes. A les províncies, el preu anual era de 7 ptes. i a Ultramar i estranger, el preu era de 12 ptes.

El nom va canviar en La Veu de Sitges en els números 163 i 164 i des del 174 al 186. Tirà números extraordinaris a cada Festa Major i un, el núm. 167, en ocasió de l'estrena de «La Fada».

(Continuarà)

**Aquest número del Butlletí
s'ha publicat amb l'ajuda de la**

Caixa Tarragona